

V. 48

Matti Kurjensaari:

Kaksi maisteria

Tässä kirjoituksessa kertoo Matti Kurjensaari puhdastyyliseen tapaansa kahdesta porvariskodin maisterista, jotka tällä hetkellä johtavat työväenpuolueitamme aivotyötä ja propagandaa. Tosin Varjonen on tällä hetkellä rautatievirkamies, mutta eräistä Suomen Sosiaalidemokraatin artikkeleista on helppo havaita, kenen rautasuka niissä harjaa milloin porvarin, milloin kommunistin selkäpiitä.

Suomen politiikassa on kaksi maisteria, jotka tavan takaa joutuvat yhteisiin tilaisuuksiin, mutta eivät tervehdi toisiaan; jotka ovat palvelleet samassa joukko-osastossa, mutta eivät ole aseveljiä; jotka ovat porvarillisesta kodista, mutta riitelevät työväenliikkeen tehtävissä; joilta milloin mikin henkilö on hakenut raastuvassa kunniaansa ja tavallisesti sen saanutkin; jotka herättävät kirjoituksillaan ja puheillaan pahennusta ja nauttivat siitä; jotka tuntevat toisiaan kohtaan salaista kiinnostusta, mutta eivät kehtaa tunnustaa sitä.

Maisterit ovat Vapaan Sanan päätoimittaja *Raoul Palmgren* ja Suomen Sosialidemokraatin entinen päätoimittaja ja nykyinen artikkelinkirjoittaja *Unto Varjonen*.

Maisterit ovat syntyneet 1900-luvun toisella vuosikymmenellä; ja koska he ovat alkaneet näytellä merkittävää julkista osaa vasta välirauhanteon jälkeen, eivät heitä hakuteokset tunne; kummankin ratkaiseva kehitys tapahtui 30-luvulla, ja molemmat painavat lehteensä helposti tunnettavan persoonallisen leiman. Asevelvollisuusaikana heidän tiensä leikkasivat toisiaan Valkoisessa Kaartissa, Palmgren palveli kranaatinheitin-komppaniassa ja Varjonen viestikomppaniassa.

Talvisodassa maisterit olivat molemmat tulilinjoilla; Palmgren osallistui korohoron ammusmiehenä Marjapellonmäen hurjiin taisteluihin länsi-Kannaksella, Varjonen vänrikkinä Kirvesmäen yhtä hurjiin otteluihin Taipaleella. Mutta jatkosodassa tiet erosivat; Varjonen toimi TK-miehenä eri rintamanosilla, Palmgren istui Turun lääninvankilassa ja kaivoi suota Pelsossa ja Sukevalla. Tällä seikalla on syvästi käyvä henkilökohdainen, poliittinen ja psykologinen merkitys, ja sen vaikutus ulottuu kauaksi yli maisterien henkilöön, mutta taittuu ja kärjistyy mielenkiintoisella tavalla heissä.

Tuskin kuluu päivääkään, ettei Kansakoulukadun ja Paasivuorenkadun toimitusten välillä lentelisi puukirveitä, ja lehdet muistaisi toisiaan valikoimattomin sanoin. Tyylikäs sanomalehtipolemiikki vaatii yleensä turvatumpaa taloudellista pohjaa, vanhemmaa sivistystä ja enemmän aurinkoisia päiviä kuin meillä on käytettävissä. Älyllisinä

Raoul Palmgren

luonteina maisterit kyllä siihen pystyisivät, mutta useimmiten eivät halua. (Tosin meillä ei vielä olla niin pitkällä kuin aikoinaan Ranskassa kiihkeä rojalisti Léon Daudet — hienon ja hillityn Alphonse Daudet'n poika — joka nimitti pääministeri Poincaréta kuohituksi kääpiöksi ja ulkoministeri Briandia koiranraadoksi.) Ja kun tärkeä sisäpoliittinen linja kulkee juuri maisterien välistä, he joutuvat ottamaan poliittisen lähetystehtävänsä teologisen raskaasti.

Mistä miehet sitten riitelevät?

Kirjallisuuden maisteri ja kansantalouden maisteri painivat luonnostaan eri sarjassa, mutta syvin vastakohta ei nousekaan tältä pohjalta. Työväenliikkeen ratkaisevana vuonna 1918 maisterit olivat niin puolueettomia kuin ikinä inhimillisesti on mahdollista; Palmgren oli 6-vuotias ja Varjonen 2-vuotias. Vasta syksyllä 1944, kun poliittiset kortit sekosivat, entiset valtit menettivät arvonsa ja kortit jaettiin uudelleen, heistä tuli tekijöitä.

Palmgren edustaa 30-luvun humanistista radikalismia ja Varjonen niitä piirejä, joille — tulivat he mistä yhteiskuntaluokasta tahansa — sodat olivat suuntaa antava kokemus. Palmgren kytkee humanistisen radikalisminsa työväenliikkeen perinteisiin ennen vuotta 1918 ja Varjonen sodanaikaiset kokemuksensa työväenliikkeen perinteisiin vuoden 1918 jälkeen.

Se, joka joskus 30-luvulla tapasi Raoul Palmgrenin, tuli ehdottomasti siihen käsitykseen, että siinä on mennyt hukkaan hyvä teologi. Nuori mies oli löytänyt elämänselityksen, jota hän rautaisella johdonmukaisuudella sovelsi kaikkeen maailmaan. Tätä

tiukasti napitettua marxilaista kuunnellesaan skolastikot kääntyivät ilosta itkien haudassaan. Hän oli niitä miehiä, joihin sopii La Rochefoucauld'n aforismi: nuoruus on älyn huumetta. Tosin kuudenteentoista ikävuoteensa asti Vapaan Sanan päätoimittaja eli tavallista keskiluokan virkamiehenpojan elämää, leikki 1500 tinasotamiehellen, luki historiallisia romaaneja ja ihaili Napoleonina.

Mutta sitten jonakin päivänä alkoi henkinen kehitys. Ensimmäiset tulenkantajat sytyttivät koulupoika Palmgrenin kapinalliseen liekkiin, josta Tampereen koulujen yhteiskonventeissa käytyjen taistelujen tuloksena lensi pärskeitä eduskuntaan asti; toinen kapinallinen oli nykyinen opetusministeri Reino H. Oittinen. V. 1931 Raoul Palmgren oli nuori fuksi, joka innokkaasti tutusteli pääkaupungin henkiseen elämään. Hänen ylioppilaslakkinsa vuoriin oli maalattu Pan-Euroopan kultainen risti ja hän etsi totuutta Vapaamielisestä Klubista, Kansanvaltaisesta Ylioppilasyhdistyksestä ja Tulenkantajain Seurasta; viimeksi mainitun anarkistiporvarillinen liberalismi miellytti nuorta Diogenesta erikoisesti. Ja pian hän hyvänä tannerilaisena liittyi Sosialidemokraattiseen puolueeseen ja Akateemisen Sosialistiseuran oikeistosiipeen.

Mutta humanistinen radikalismi on kuin vauhtipyörä; sen, joka kerran siihen tarttuu, se vie auttamattomasti mukanaan. Ideologian ja mielikuvituksen luomien mahdollisuuksien maailmassa ei arkinen kitka rajoita hengen lentoa. Runous huomaa puutteet ensin, kansantalous tulee jossakin kaukana perässä. Kirjallisuus on kuin jeep-auto, joka puikkelee millaisessa maastossa tahansa; hitaasti ja raskaasti puuskuttaa sen jäljessä tieteiden ja todellisten uudistusten tavara-juna. Todellisten radikaalien lähtökohta on aina ja kaikkialla voittopuolisesti humanistinen.

Samanaikaisesti kun Palmgren 21-vuotiaan innolla otti osaa sosialidemokraattisen puolueen sisäisiin suuntataisteluihin, hän ryhtyi uljaaseen yritykseen, rakentamaan puhtaasti marxilaista estetiikkaa ja harjoittamaan kulttuurikritiikkiä 30-luvun pienissä oppositiolehdissä 'Soihdussa', 'Kirjallisuuslehdessä' ja 'Tulenkantajissa'.

Raoul Palmgrenille ovat kirjallisuus, kulttuuri ja politiikka aina kulkeneet käsi kädessä; ne ovat samojen perusarvojen funktioita. Sortuvien moraalisten ja aineellisten arvojen keskellä hän on intohimoisesti rakentanut ehjää maailmankuvaa. Työssä on ollut monia eri vaiheita, mutta päästyään alle 30-vuotiaan lapsellisen tiukasta dogmatikasta hän on jo aikoja kasvanut pieneksi ensimmäiset oikeaoppiset vaatteensa. Aikaisemmin hän näki kirjailijan ja poliitikon yhtenä persoonana, julistajana ja kansantribuunina — näkemyksessä oli paljon synnynäisen oppositiomiehen barrikadiromantiikkaa — viime aikoina hän on alkanut myöntää kirjailijan aseman ja tehtävän täysin itsenäiseksi. Mitään aatteellista umpimaailmaa Palmgren ei enää tule pystyttämään, sillä pohjimmiltaan hän ei ole uskovainen, vaan skeptikko.

Palmgren on edelleenkin ainoa eturivin lehtimies, jonka toimitus on lautaseinin jaettu karsinoihin; huoneistossa vallitsee jonkinlainen keskinäinen preerialehden tunnelma; se seikka, että päätoimittajalla on oma huone, vaikuttaa tässä ympäristössä fantastiselta ylellisyydeltä. Mutta Palmgren on tietävästi istunut pienemmissäkin huoneissa... Vankilasta päästyään hän oli niin latautunut, että hän yhä vielä yksin kirjoittaa lehtensä täyteen. Samassa numerossa saattaa olla pääkirjoitus, väliartikkeli, pakina, neliö, pari polemiikkia ja muut lehdet. Lauri Aho ja Yrjö Niiniluoto antavatkin hänelle toisinaan veljellisiä nuhteita dumpingin harjoittamisesta päätoimittajan ammatissa. Tietäähän ne, rikkaat lehdet... Ensimmäisen painokanteen hän sai jo opiskelijana toimitaessaan sosialististen ylioppilaiden lehteä 'Soihtua'.

En ihmettelisi, vaikka Palmgren pitäisi elämänsä ylpeimpinä päivinä niitä hetkiä, jolloin hän Helsingin raastuvassa selvitteli välejä Tannerin kanssa; enkä sitäkään, etteikö hänelle olisi tuottanut tiettyä tyydytystä jo se seikka, että tämä 30-luvun championi, joka kerran oli heittänyt hänet ulos puolueesta, tuli samaan kehään. Ideologiselta tunnepohjaltaan Palmgren on lujasti kiinni 1700-luvun valistusfilosofiassa ja 1800-luvun suurissa vapaamielisissä perinteissä.

Ja kuvittelen, että hän on varsin tyytyväinen, jos hän peiliin katsoessaan erottaa sieltä Voltairen piirteitä.

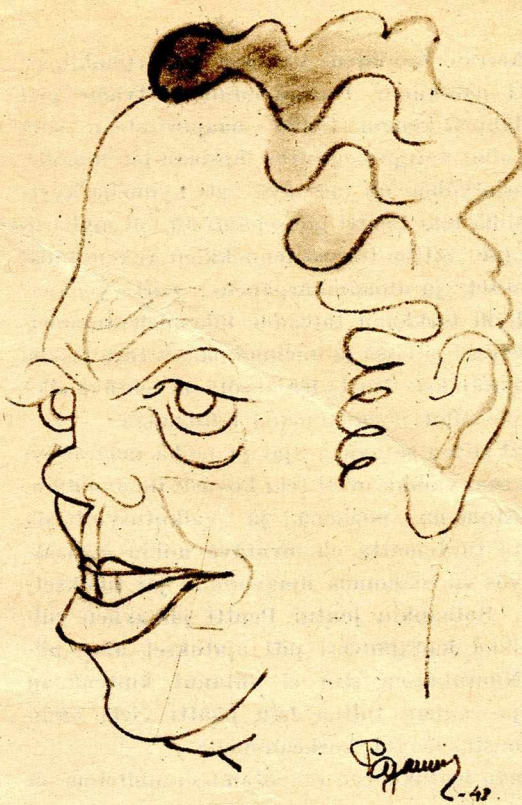
*

Raoul Palmgrenistä siirryttäessä Unto Varjoseen ei tapaa vähempää kunnianhimoa eikä pienempää määrätietoisuutta; tuntuu vain, kuin kulkisi pitemmän ajallisen välimatkan kuin ne neljä vuotta, jotka maistereilla on ikäeroa.

Varjosen aatteellinen kehitys kulki 30-luvulla mm. Yrjö Ruudun kautta. Vanhan etsijän älyllisvoittainen yhteiskuntateoria vetosi nuoreen opiskelijaan, jonka henkisessä rakenteessa älylliset tekijät ovat niin paljon hallitsevampia kuin tunnepuoli. — Sivumennen sanoen: Yrjö Ruudun vaikutus aikansa nuorisoon halki vuosikymmenien, jääkäriliikkeestä alkaen, olisi kuvaamisen arvoinen luku elävän suomalaisen hengen historiaa. —

Kun Palmgrenia vähän raaputtaa, tulee esille kapinallinen porvarispoika; kun Varjosta raaputtaa tulee esille reservivärikki. Unto Varjonen kuuluu niihin ikäluokkiin, jotka miehuutensa kynnyksellä saivat vastata toisten hengestä ja jotka armeijan vetimissä tulivat viettäneeksi yhtämittäisesti yli puolikymmentä ajastaikaa. *Sodat ja solaväessä vietetyt vuodet tulivat tälle sukupolvelle kohlalokkaammiksi kuin muille; ne tulivat kaikkine ideologisine käänteineenkin muodostamaan heidän tajunnassaan yhden kokonaisuuden ja kasvoivat tunnepohjaksi, joka ratkaisevasti muovaili heidän ajattelutapaansa.* Talvisotaan lähdettäessä Varjonen oli ollut siviilissä vain vähän yli vuoden.

Hänen nousunsa täydellisestä tuntemattomuudesta merkittäväksi poliittiseksi teki-

Unto Varjonen

jäksi on ollut rakettimaisen nopeata. — Tietävästi Aleksi Aaltonen lähetti tämän raketin lentoon. — Sotien alkaessa Varjonen palveli sosialidemokraattisessa lehdistössä tavallisena uutismiehenä. Aluksi Työväen Sanomalehtien Tietotoimistossa Paasivuorenkadulla, sen jälkeen vähän aikaa Työn Voiman toimitussihteerinä Jyväskylässä; talvisodan jälkeen hän oli muutaman kuukauden 'Aseveljen' toimituksessa, mistä tuli takaisin TST:hen.

Ja sotien päätyttyä hän on yhtäkkiä pääsihteeriksi puolueessa, jossa johtoportaisiin kohominen saattaa edellyttää vuosikymmenien yhtämittaista uurastusta aste asteelta. 28-vuotias pääsihteeriksi, jonka pillin mukaan tanssi aikoinaan K.-A. Fagerholmkin ja jonka 'Tampereen puheesta' tai 'Vaasan puheesta' uumoiltiin poliittisia taivaanmerkkejä ja tehtiin pakinoita ja pääkirjoituksia. Eikä tässä kyllin, hän istahti samalle tuolille, jolta Eino Kilpi aikoinaan kauan katseli Sirkuspuiston nyrkkeilijäpatsasta. Tällä hetkellä Varjonen on vetäytynyt Rautatiehallituksen tariffiosaston johtajan virkaan, johon Onni Pelttonen hänet nimitti ja josta käsin hän tuomitsee, kutka puolueessa ovat eläviä ja kutka kuolleita.

Jos joku saa kiittää poliittisia vastustajiaan suuresta maineestaan, niin totisesti Varjonen kuuluu niihin. Unto Varjonen on paljon enemmän kuin sosialidemokraattisen puolueuuvoston jäsen; hän on käsite, symboli, suunta, mieliala, poliittinen mentaliteetti; hän ei ole vain Varjonen, hän on ihailtu ja vihattu varjoslainen. Epäilemättä jotkut ominaisuudet ovat muita tehokkaammin auttaneet häntä työväenliikkeen nykyiseksi vedenjakajaksi.

Olavi Paavolainen ensi kerran kertoi Nurmolan TK-komppanian »älykkästä, kynnillisestä ja charmikkaan ilkeästä Varjosesta», joka ei uskonut Suur-Suomeen eikä Saksan voittoon. Kuvauksessa, joka sittemmin on melkein sellaisenaan painettu 'Synkässä yk-

sinpuhelussa', oli vilpittömiä innostusta sikäläisissä ahdistavissa oloissa syntyneestä henenheimolaisuudesta. Varjonen esittää mielellään ns. karvaita totuuksia sekä puoluelaisilleen että vastustajilleen. Suomalaisen menestyksen päivinä hän oli kyynillinen ja kriittinen omia kohtaan; ja kun tappio tuli, hän oli sitä yhä edelleenkin; kritiikki vain kohdistui sille taholle, joka nyt vuorostaan oli voitolla. Atos Wirtanen onkin sattuvasti sanonut, että Varjonen on mieluummin jotakin asiaa vastaan kuin jonkin asian puolesta.

Rabulistin tapaamme jo varhaisessa vaiheessa. Lyseossa tämä turkulainen talonomistajan poika kieltäytyi panemasta rintaansa toukokuun 16. päivän valkoista invalidiruusua, jollainen oli kaikilla muilla. Tunnilla lehtori huomautti, että ellei Varjosella ole varaa ostaa merkkiä, niin tässä on. Varjonen otti, kiitti ja — työnsi kukan taskuunsa. Vastenmielisyys koulun pakko-seremonioita kohtaan kasvoi niin pitkälle, ettei hän mennyt siihenkään juhlalliseen tilaisuuteen, missä olisi saanut ylioppilaslakkinsa.

Aliupseerikoulussa hän valmiina maisterina oli oppilaskunnan puheenjohtajana ja piti kurssin päättäjäisissä puheen, jossa kehoitti upseereita pitämään yhtä kansan kanssa, olkoon hyökkääjänä itä, länsi tai lounas. Seurauksena oli ilmehikäs muistutus ja jatkuva silmälläpito Reserviupseerikoulussa Haminassa; hädin tuskin res.ups. oppilas sai vuorollaan junailla kurssin santsarina.

Unto Varjonen on lähes kaksi metriä pitkä; kadulla hänen päänsä tapaa katonräystäitä, mutta puheääni tulee kumeana kuin kellarin luukusta. Pienemmän kävelykumppanin olisi parasta käyttää megafonia. En ole sattunut kohdalle, kun Varjonen ja Jahvetti Kilpeläinen ovat yhdessä kävelemässä, mutta sanovat, että se on hauska näky.

